

ROBERT KUBLIKOWSKI

INFERENCJALIZM SEMANTYCZNY – GŁÓWNE IDEE*

Jedną z podstawowych dziedzin filozofii języka, a dokładniej analitycznej filozofii języka, jest – od dawna rozwijana – teoria znaczenia, usiłująca odpowiedzieć na pytanie czym jest znaczenie i poszukująca wyjaśnienia, w jaki sposób wyrażenia uzyskują znaczenie. Taką teorią jest również inferencyjna teoria znaczenia. Jej twórca to Robert B. Brandom, amerykański filozof i logik, nauczający na Wydziale Filozofii Uniwersytetu w Pittsburghu (USA). Teorię tę przedstawił w monumentalnej monografii pt. *Making It Explicit. Reasoning, Representing and Discursive Commitment* (1994/1998) oraz w krótszym opracowaniu pt. *Articulating Reasons. An Introduction to Inferentialism* (2000/2001)¹. Inferencjalizm jest obszernie komentowany².

Dr hab. ROBERT KUBLIKOWSKI – adiunkt Katedry Metodologii Nauk na Wydziale Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: robert.kublikowski@kul.pl; członek współpracownik Wydziału Filozoficznego TN KUL.

* Niniejszy tekst jest zmienioną wersją zakończenia monografii KUBLIKOWSKI 2019. Stanowił on treść mojego wystąpienia na posiedzeniu Wydziału Filozoficznego TN KUL 5 lutego 2020 r. Podczas tego wystąpienia, dotyczącego inferencjalizmu, padło wiele inspirujących pytań czy komentarzy, które tu przywołuję: Prof. Zenon Roskal (KUL) – Jakie problemy są związane z inferencjalizmem? Kto te problemy dostrzegł: Brandom czy prelegent? Co jest *novum*? Jaka nowość wniósł Brandom, a jaką prelegent? Prelegent zgadza się z Brandomem czy go krytykuje? W czym się zgadza, a co krytykuje? Czy Brandom nawiązuje do dystynkcji Keitha Donnellana dotyczącej referencyjnego i atrybutywnego użycia deskrypcji określonych? Dr Piotr Biłgorajski (KUL) – W inferencjalizmie ważną rolę odgrywa dystynkcja: reprezentacjonizm vs anty-reprezentacjonizm. Inferencjalizm jest klasyfikowany jako anty-reprezentacjonizm. Prof. KUL Anna Kawalec – Co wyróżnia ludzi? Dzięki czemu osiągnęliśmy sukces (językowo-poznawczy itp.)? Dzięki ewolucji? Czym się różni sieć inferencyjna od abdukcji? Dr Stanisław Majdański (KUL) – Komentarz na temat dystynkcji: formalność a ogólność, uniwersalność czy „regułowość” (reguła odrywania itp.). Prof. KUL Zbigniew Wróblewski – Czy zobowiązanie jest zawsze związane z uprawnieniem?

¹ BRANDOM 1997, 2002a, 2008, 2015.

² STEKELER-WEITHOFER 2005; WANDERER 2008; WEISS, WANDERER 2010; GUROVA 2012; PEREGRIN 2014; BERAN, KOLMAN, KOREN 2018; LOEFFLER 2018; WISCHIN 2019. Zob. także SZUBKA 2012; ZARĘBSKI 2013.

I. PRAGMATYCZNY, NORMATYWNY I HOLISTYCZNY ASPEKT ZNACZENIA

W inferencjalizmie semantycznym kluczowy jest wymiar pragmatyczny i normatywny. Ten pierwszy przejawia się w akcentowaniu społecznej praktyki językowo-poznawczej, w podkreślaniu użycia języka itp. Wyrażenia nabywają znaczenia w trakcie społecznej interakcji między użytkownikami języka³.

Społeczne użycie języka ujawnia jego aspekt normatywny. Normatywność, obecna w samej praktyce, przejawia się w wielu wymiarach. Podstawową dystynkcją dotyczącą normatywności jest rozróżnienie tego, co faktycznie zostało zrobione, i tego, co powinno być zrobione. Oprócz tego wymiar powinności ujawnia się w ocenianiu działania jako poprawnego czy niepoprawnego. Społeczna, językowo-poznawcza praktyka podawania i żądania racji, czyli wnioskowanie⁴, także podlega warunkom i ocenie w aspekcie poprawności. Przejawem normatywności jest również dokonywanie asercji, poszukiwanie dla niej uprawnienia oraz zróżnicowana sfera zobowiązań czy odpowiedzialności.

Normatywny aspekt społecznej praktyki językowo-poznawczej ujawnia się również przez działanie według reguł. Powstaje w związku z tym problem oceny wartości jakiegoś działania dokonywanego zgodnie z regułą, a także oceny wartości zastosowanej reguły. Postępowanie „regułowe” nie musi być automatycznie kwalifikowane jako poprawne. Sama reguła również może zasługiwać na negatywną ocenę. Wszak tak jest oceniane na przykład znęcanie się nad zwierzętami, walki psów itp., nawet jeżeli przebiegają one według jakichś reguł.

Ludwig Wittgenstein (2000) w *Dociekaniach Filozoficznych* użył metafory gry i wyraził przekonanie, że uczymy się działać według reguł w trakcie samej gry, obserwując innych graczy. Reguła to swego rodzaju nawyk czy zwyczaj, postępowanie zaś według reguły podobne jest do spełniania czyjegoś rozkazu. Zdaniem Wittgensteina przed zarzutem błędnego koła w uzasadnianiu działania według reguły można się ustrzec, gdy ktoś uczy kogoś, jak postępować zgodnie z regułą, podając wystarczająco dużo różnych przykładów i ćwiczeń. Natomiast zarzutu regresu w nieskończoność w uzasadnianiu jednej reguły przez inną regułę można uniknąć, odwołując się do jakiejś postaci „wrażliwości”.

³ BRANDOM 2002b.

⁴ Brandom aplikuje tu poglądy Wilfrida Sellarsa (1956/1991) dotyczące *przestrzeni racji*.

Wittgenstein – w opinii Brandoma – nie podał koncepcji działania zgodnie z regułą. Wobec tego Brandom wyróżnił regulizm, według którego normy są wyrażane *explicite* w regułach. Regulizmowi zarzuca się błędne koło lub regres w nieskończoność. Stanowiskiem wolnym od takich zarzutów ma być regularyzm, zgodnie z którym normy pierwotnie są obecne *implicitie* w regularnościach występujących w społecznych praktykach, a wtórnie są wyrażane *explicite* w regułach. Regularyzm jest jednak kwestionowany z powodu ewentualnej manipulacji, co uznać za regularność poprawną, a co za niepoprawną. Natomiast według Brandoma społeczna, normatywna, językowo-poznawcza praktyka to zasadniczo gra podawania i żądania racji za uznawanymi poglądami. Reguły są ujawniane w trakcie takiej praktyki, której celem jest uzyskanie układu (systemu) przekonań.

Inferencjalizm jest holizmem znaczeniowym⁵. Naturalną, fundamentalną zdolnością umożliwiającą używanie języka i poznawanie jest – zdaniem Brandoma – dyspozycja do rzetelnego i zróżnicowanego reagowania. Chodzi o taką dyspozycję do reagowania jak ta, gdy ktoś – widząc, na przykład, niebieski samochód – mówi: „To jest niebieskie” itp. Dyspozycja taka jest podstawą językowo-poznawczej gry w podawanie i żądanie racji. Taka dyspozycja jest rozwijana przez uczenie się używania języka zgodnie z regułami. W wyniku tego zdobywamy kolejne, wzajemnie powiązane twierdzenia, tworzące dynamiczny, zmienny układ (system).

II. INFERENCYJNY ASPEKT ZNACZENIA

Głównymi pojęciami w inferencjalizmie są znaczenie i inferencja, czyli wnioskowanie (rozumowanie). Wnioskowanie jest czynnością językowo-poznawczą złożoną z przesłanek i wniosku. Według kluczowej tezy inferencjalizmu znaczenie wyrażen jest eksplikowane poprzez ich użycie we wnioskowaniach.

Znaczenie zdania-przesłanki jest dookreślone przez jego związki inferencyjne z innymi zdaniami. Zdania o określonych znaczeniach – pełniąc funkcje przesłanek czy wniosków we wnioskowaniach – pozostają w związkach międzyzdaniowych. Wyróżnionym związkiem międzyzdaniowym jest wynikanie wyrażane w okresie warunkowym.

Znaczenia poszczególnych wyrażen (subzdaniowych), tworzących przesłanki czy wnioski, są dookreślone przez ich związki z innymi wyrażeniami.

⁵ Zob. AJDUKIEWICZ 1975, 1985. Zob. także MACIASZEK 2007.

Innymi słowy, nazwy o określonych znaczeniach wchodzą w skład zdań, w których występują różnorakie związki wewnątrzzdaniowe.

Aby wyrażenia mogły pełnić jakąś funkcję we wnioskowaniu, muszą jednak już mieć jakieś znaczenie. Żeby użytkownik języka mógł je zastosować we wnioskowaniu, musi je przynajmniej wstępnie rozumieć. Z pewnością jednak inferencyjne zastosowanie wyrażen językowych dookreśla ich znaczenie.

W języku naturalnym występują wnioski, które są trudne do wyrażenia przy użyciu języka logiki formalnej. Nawiązując do poglądów Sellarsa⁶, Brandom nazwał je „wnioskowaniami materialnymi”. Wnioski takie – podstawowe w inferencjalizmie semantycznym – są skonstruowane z wnioskowaniami formalnymi. Wniosek formalny jest poprawny (niezawodny) na podstawie tylko formy logicznej. Natomiast wniosek materialny to taki, którego poprawność zależy nie tylko od jego logicznej formy, ale przede wszystkim od rozumienia treści (znaczenia) użytych w nim stałych pozalogicznych. Brandom kwestionuje dotychczasową teorię wnioskowań, w której forma logiczna jest uznawana za podstawę ich poprawności. Jego zdaniem specyfiki wnioskowań materialnych nie wyczerpuje stwierdzenie, że to są tylko entymematy, które po ujawnieniu ukrytych przesłanek stają się zwykłymi wnioskowaniami formalnymi. Istotnym wymogiem wnioskowania materialnego jest rozumienie treści wyrażen informujących nie tylko o związkach formalnych, ale przede wszystkim o związkach pozaformalnych (materialnych, treściowych), których dotyczy wnioskowanie. Bez poznania treści (znaczenia) stałych pozalogicznych nie byłoby możliwe przeprowadzenie wnioskowania materialnego.

III. WARUNKI POPRAWNOŚCI WNIOSKOWANIA

Jednym z przejawów normatywności języka jest możliwość oceny rozumowań według warunków ich poprawności. Standardowo wyróżnia się warunki formalne i materialne. Główny warunek formalny jest spełniony wtedy, gdy z racji wynika następstwo. Wynikanie takie zachodzi, gdy występuje określony związek między racją i następstwem, innymi słowy, gdy na podstawie racji prawomocna jest akceptacja następstwa.

Formalne warunki poprawności wnioskowania nie są wystarczające. We wnioskowaniu zachodzą bowiem nie tylko związki formalne, ale i pozafor-

⁶ SELLARS 1953/2007.

malne. Dlatego kluczowym warunkiem poprawności wnioskowania jest ten warunek pozaformalny (materialny, treściowy), który wymaga, aby przesłanki i wniosek były zdaniami (twierdzeniami) prawdziwymi.

Poczyniona dystynkcja – wnioskowanie formalne i materialne – nie jest tożsama z tradycyjnym rozróżnieniem formalnych i materialnych warunków poprawności wnioskowań. Tak bowiem wnioskowanie formalne, jak i materialne są normowane przez oba warunki poprawności.

Formalna poprawność wnioskowania formalnego (dedukcyjnego) jest zasadniczo oparta na relacji wynikania logicznego zachodzącego między przesłankami i wnioskiem. We wnioskowaniu materialnym warunek poprawności formalnej jest spełniony, gdy między przesłankami a wnioskiem zachodzi relacja wynikania, ale nie jest to jednak relacja, którą można przedstawić przy użyciu tylko słownika logicznego. Na oba typy wnioskowań nakładany jest również warunek poprawności materialnej, wymagający prawdziwości przesłanek, a stąd wniosku.

Pojęcie wnioskowania, a szczególnie wnioskowania materialnego, jest kluczowe w inferencjalizmie semantycznym. Wyobraźmy sobie sytuację, w której czytamy uważnie jakiś precyzyjnie napisany tekst. Wyodrębniamy w nim poszczególne twierdzenia, stwierdzamy ich prawdziwość i zauważamy zachodzenie związków wynikania między przesłankami i wnioskami. Podczas wnioskowania nie tyle w myśli umieszczamy poszczególne przesłanki i wnioski w schematach wnioskowania, ile na podstawie prawdziwości przesłanek orzekamy prawdziwość wynikającego z nich wniosku. Rozumienie treści przesłanek i ich prawdziwość wydaje się być ważniejsza, bardziej podstawowa przy orzekaniu prawdziwości wniosku niż poprawność schematu wnioskowania.

Uogólniając, formalne warunki poprawności rozumowań bazują na związkach formalnych (m.in. wynikanie). Wydaje się, że te warunki – i związki formalne – zależą od pozaformalnych (materialnych) warunków poprawności (m.in. prawdziwość zdań będących przesłankami czy wnioskiem). Te warunki bazują na związkach pozaformalnych (materialnych, treściowych) takich jak związek między zdaniem i stanem rzeczy, do którego to zdanie się odnosi (referencja), związek przyczynowo-skutkowy (racja odpowiada przyczynie, a następstwo – skutkowi), związek następstwa czasowego, związki przestrzenne i związki normatywne.

Z prawdziwością zdań pojętą korespondencyjnie wiążą się jednak kontrowersje dotyczące możliwości rozpoznania prawdziwości rozpatrywanych zdań (kryterium prawdy). W ujęciu Brandoma trudnościami tym ma zaradzić

anaforyczna oraz ekspresywna teoria prawdy i referencji inspirowana prosentencjalną teorią prawdy⁷.

Według anaforycznej definicji prawdy wyrażenie „... jest prawdziwe” odnosi się do innego, wyjściowego zdania i je zastępuje. Zdanie wyjściowe jednak także podlega ocenie pod względem jego zgodności ze stanem rzeczy, opisywanym – prawdziwie lub fałszywie – przez to zdanie. Wyrażenie „prawdziwe” jest terminem metajęzykowym używanym w meta-zdaniu, a orzekanym o zdaniu przedmiotowym.

Anaforyczna teoria prawdy i referencji są z sobą powiązane. Wyrażenie „prawda” jest używane w zdaniu: „To jest prawda”. W takim zdaniu użyte jest również wyrażenie wskazujące „to”, które odnosi do zdania wyjściowego. Przykładowo, zamiast zdania wyjściowego „Kraków był stolicą Polski” jest użyte za-zdanie „To jest prawda”.

Brandomowską, anaforyczną teorię referencji można wzbogacić przez uwzględnienie przyczynowo-historyczno-socjolingwistycznej teorii referencji Hilarego Putnama⁸. Pokazując ich podobieństwa i różnice, można głębiej je zrozumieć i trafniej ocenić, jak te teorie opisują oraz wyjaśniają proces nabywania znaczenia przez wyrażenia językowe.

Brandom stosuje strategię akcentującą bardziej inferencję niż referencję. Można oczywiście przyjąć taką strategię i punktem wyjścia badań uczynić inferencję. Wcześniej czy później jednak w grę wchodzi również tak czy inaczej pojęta referencja wyrażań. Brandom podkreśla rolę referencji, ale rozumianej anaforycznie, a nie reprezentacyjnie. Putnam zaś akcentuje referencję pojętą jako relacja łącząca wyrażenia językowe z rzeczywistością pozajęzykową (empiryczną). Brandom i Putnam opisują ten sam proces, w którym wyrażenia nabywają znaczenie. Wyjaśniają jednak ten proces w inny sposób. Brandom mówi o dwóch porządkach wyjaśniania tego, jak wyrażenia uzyskują znaczenie. Nazwijmy je umownie wyjaśnianiem Brandomowskim i Putnamowskim. W punkcie wyjścia procesu uczenia się języka Brandom akcentuje zdania (złożone i proste) pełniące istotną rolę przesłanek czy wniosków we wnioskowaniach, w których nazwy funkcjonują jako elementy subzdaniowe. Nazwy są używane z intencją mówienia czy myślenia o przedmiotach. Natomiast Putnam akcentuje rolę nazw, które – jako językowe znaki („etykiety”) – są odnoszone do poszczególnych przedmiotów, będących reprezentantami rodzajów (klas) naturalnych. Nazwy proste czy złożone są używane w zdaniach prostych lub złożonych.

⁷ Autorami tej teorii są Dorothy L. Grover, Joseph L. Camp i Nuel D. Belnap (1975).

⁸ PUTNAM 1981, 1983, 1988, 1994, 1998, 2013.

Tak więc Brandom i Putnam akceptują referencję, ale pojmują ją inaczej. W przypadku Brandoma jest to referencja anaforyczna, u Putnama – referencja przyczynowa. Brandom nie zaprzecza, że zachodzi językowo-poznawczy „styk” z rzeczywistością, ale go nie akcentuje. Natomiast Putnam przez przyczynowo-socjolingwistyczną teorię znaczenia podkreśla właśnie językowo-poznawczą „łączność” z rzeczywistością. Jednocześnie jednak w swojej pragmatycznej filozofii uwzględnia on wielorakie ograniczenia poznawcze.

Jeżeli w teorii Putnama wyeksponujemy ideę powszechnego podziału pracy, ideę pragmatycznej kooperacji między ekspertami i zwykłymi użytkownikami języka, to zbliżymy jego teorię do Brandomowskiej teorii społecznej, pragmatycznej, językowo-poznawczej gry w podawanie i żądanie racji dla uznawanych zdań. Wzbogacenie inferencjalizmu semantycznego i opisów pozainferencyjnych (czyli empirycznych) o mechanizmy Putnamowskiej teorii znaczenia pozwala lepiej wyjaśnić, jak nawiązujemy językowo-poznawczy kontakt z rzeczywistością.

Brandom próbuje uwzględnić problematykę tego kontaktu w swej koncepcji tzw. przypisywania (askrypcji) postaw propozycjonalnych *de dicto* (o słowach) i *de re* (o rzeczach). Chodzi tu o przypisanie danemu użytkownikowi języka określonej postawy względem wyrażanych przez niego stwierdzeń. Stwierdzenie *de dicto* dotyczy sfery językowej (np. Jan stwierdza, że Władysław Reymont jest klasykiem literatury polskiej), a stwierdzenie *de re* odnosi się do sfery pozajęzykowej (np. Jan stwierdza o Władysławie Reymoncie, że jest on klasykiem literatury polskiej).

Zarzutem wobec anaforycznej teorii prawdy i referencji jest jednak to, że Brandom wydaje się w nich marginalizować fakt, iż wyrażenia wskazujące – takie jak „on”, „to” itp. – wskazują, czyli odnoszą się do określonych aspektów rzeczywistości⁹. W ramach obrony można – w Brandomowskim stylu – odpowiedzieć, że nawet, jeżeli, przykładowo jakiś biolog odkrywa nowy gatunek sowy i oznacza go wybraną przez siebie nazwą – wzbogacając ją opisem danego egzemplarza sowy, a następnie przekazując swą wiedzę innym użytkownikom języka – to dokonuje on tego właśnie w ramach dyskursywnej (inferencyjnej) gry w podawanie i żądanie racji dla swoich stwierdzeń.

Brandom – akcentując bardziej inferencję niż referencję – jest przekonany, że nawet w przypadku opisów pozainferencyjnych (empirycznych)

⁹ Na ten aspekt zwraca uwagę Michael Kremer (2010).

także potrzebne jest wnioskowanie, a mianowicie wnioskowanie od danych empirycznych wyrażonych w zdaniach (sądach) w określonych okolicznościach do inferencyjnych konsekwencji tychże zdań¹⁰.

Pytaniem pozostaje to, czy Brandomowska teoria wnioskowań materialnych, anaforyczna teoria prawdy i referencji oraz koncepcja przypisania (askrypcji) postawy propozycjonalnej *de re* wystarczająco wyjaśniają, w jaki sposób używane wyrażenia językowe uzyskują znaczenie empiryczne. A przecież faktem jest, że wyrażenia nabywają takie znaczenia, na ich bowiem podstawie względnie skutecznie działamy w świecie.

IV. ASERCJA, UPRAWNIENIE I ZOBOWIĄZANIE

Z powodu komplikacji w rozpoznawaniu prawdziwości zdań Brandom – w ramach swej pragmatyki normatywnej – za wartościową strategię uznaje docenienie pragmatycznych i normatywnych aspektów związanych z asercją¹¹, uprawnieniem do asercji i zobowiązaniem. Asercja jest to językowo-poznawcza czynność uznania zdania (jego znaczenia) za prawdziwe. Jest ona także powiązana z przesłanką czy wnioskiem wnioskowania, które zachowuje uprawnienia do uznawanych zdań i wypływające stąd zobowiązania oraz wyklucza relację niezgodności zdań. Dokonywanie asercji nie jest działaniem przypadkowym, lecz właśnie racjonalnym, ponieważ wymaga uprawnienia, wymaga racji. Są one zdobywane w społecznej, pragmatycznej, normatywnej, językowo-poznawczej, dyskursywnej grze w podawanie i żądanie racji. W pragmatyce normatywnej taka gra jest traktowana jako „zdobywanie punktów”¹² w różnych aktach mowy zmieniających uprawnienia i zobowiązania do określonych stwierdzeń. Asercja i uprawnienie do niej są następstwem uprzedniego zobowiązania. Ale uprawniona asercja zdania również powoduje podjęcie przez kogoś zobowiązania wobec zdania uznanego za prawdziwe.

Zobowiązanie jest podejmowane w określonych okolicznościach i ma swoje konsekwencje. Podjęcie zobowiązania różni się od przypisania zobowiązania czy uprawnienia, przypisania ich komuś, jak i przypisania ich do jakiegoś stwierdzenia. W grę wchodzi także przypisanie jakiejś własności do rzeczy.

¹⁰ Brandom nawiązuje tu do poglądów Michaela Dummetta (1973).

¹¹ Zob. np. GOLDBERG 2015.

¹² Brandom zapożyczył pojęcie „zdobywania punktów” od Davida Lewisa (1983).

Dokonane asercje, podjęte lub przypisane uprawnienia czy zobowiązania – czyli zastosowany normatywny słownik – pełnią specyficznie pojętą funkcję ekspresywną, polegającą na eksplikowaniu implicytnych znaczeń używanych wyrażen. Istotną rolę w procesie eksplikacji odgrywa – używany w logice – okres warunkowy, który umożliwia wyrażenie stwierdzeń (i wchodzących w ich skład pojęć) w formie sieci wnioskowań. Na przykład, jeżeli ktoś stwierdza, że sowy są ptakami, a ptaki są kręgowcami, to przypisuje socom własność bycia ptakami i kręgowcami. Oprócz tego podejmuje zobowiązanie do kolejnych kroków, a mianowicie do asercji, że jeżeli sowy są kręgowcami, a kręgowce są zwierzętami, to sowy są zwierzętami itp. Jeżeli dodatkowo zostanie uznany pogląd, że znęcanie się nad zwierzętami jest niedozwolone czy zakazane, to taki ruch jest przypisaniem socom pewnego uprawnienia i podjęciem kolejnego zobowiązania do uznania za prawdę sądu, że znęcanie się nad sowami jest niedozwolone czy zakazane. Z tym stwierdzeniem z kolei niezgodne jest stwierdzenie, że znęcanie się jest dozwolone itp.

WNIOSKI

Podsumowując, inferencjalizm semantyczny jest ważnym stanowiskiem we współczesnej, analitycznej filozofii języka. Rdzeniem inferencjalizmu jest pragmatyczna, normatywna i holistyczna teza, według której znaczenia wyrażen są określane przez ich role odgrywane we wnioskowaniach.

Inferencjalizm – zdaniem Brandoma – jest holizmem znaczeniowym. Uwyraźniłem ten pogląd przez zastosowanie holizmu znaczeniowego Kazimierza Ajdukiewicza pokazując, że holizm umiarkowany jest do przyjęcia w przypadku wiedzy empirycznej.

Według głównej idei inferencjalizmu ktoś jest kompetentnym użytkownikiem jakiegoś wyrażenia – ktoś zna jego znaczenie, rozumie je – wtedy, gdy zna okoliczności i konsekwencje jego użycia. Innymi słowy, w centrum inferencjalizmu semantycznego jest teza, że jeżeli człowiek coś myśli, to faktycznie nie wie (dokładnie), co i o czym myśli itd., dopóki swoich myśli nie przeanalizuje, wyeksplikuje, wyrazi, zastosuje jako przesłanki czy wnioski we wnioskowaniach, przedyskutuje (choćby z samym sobą) itp. Wtedy dopiero jego myśl – wyjściowo niejasna (implicytna) – może stać się jasna (eksplicytna), zrozumiała i użyteczna w działaniu. Właśnie rozumienie myśli – i uczynienie jej podstawą jakiegoś użytecznego działania – jest

celem procesu językowo-poznawczej eksplikacji, między innymi, przy użyciu rozumowań.

Rozumowanie materialne – według Brandoma – jest centralnym elementem inferencjalizmu semantycznego, jednak jego wykład na ten temat nie jest jasny. Dlatego zasadne było wyeksplikowanie i zilustrowanie w mojej monografii, czym jest rozumowanie materialne pojęte jako poprawne przede wszystkim na podstawie rozumienia, poznania znaczenia stałych pozalogicznych.

Wydawać się może, że idee zaprezentowane w inferencjalizmie nie są nowe, wszak pojęcia przesłanki, wniosku, wynikania, czy wnioskowania i jego poprawności są znane co najmniej od Arystotelesowskiej logiki tradycyjnej. Teoretyczne jednak opracowanie związku znaczenia i wnioskowania, docenienie inferencyjnego aspektu w teorii znaczenia, jest oryginalną zaletą inferencjalizmu. Uszczegóławiając, jego pozytywną stroną jest nowatorskie zwrócenie uwagi na fakt, że znaczenie wyrażeń, a szczególnie zdań, jest dookreślane, jeżeli występują one w roli przesłanek i wniosków we wnioskowaniach. Wadą byłoby jednak przecenianie tego aspektu, a niedocenienie aspektu referencyjnego pojętego nie tylko anaforycznie, ale i reprezentacyjnie. Starłem się rozwinąć stanowisko Brandoma, zastosowując Putnamowską teorię znaczenia.

Doniosłość inferencjalizmu jest być może symptomem współczesnej filozofii. Okres dominacji metody analizy w wieku XX przeobraża się w wieku XXI w okres syntezy, dążenia do spójności, kontekstualności, interdyscyplinarności itp. Nie dzieje się tak dlatego, że analiza przestała być ważna, ale dlatego, że przesadne zaakcentowanie analizy może prowadzić do umysłowej, intelektualnej, teoretycznej, konceptualnej jałowości i językowego puryzmu. Natomiast podejście syntetyczne, holistyczne, inferencyjne może okazać się interesujące i twórcze przez inspirowanie do uzyskiwania nowych pomysłów, odkrywania nowych badawczych aspektów czy koncepcji¹³.

¹³ Tematyka niniejszego tekstu była, jak już wspomniano, podstawą wystąpienia, na które zostałem zaproszony w ramach posiedzenia Wydziału Filozoficznego TN KUL (5 lutego 2020 r.). Za pytania i komentarze jestem wdzięczny jego uczestnikom m.in.: Prof. KUL Annie Kawalec, Prof. Zenonowi Roskałowi (KUL), Prof. KUL Zbigniewowi Wróblewskiemu oraz drowi Piotrowi Biłgorajskiemu (KUL) i drowi Stanisławowi Majdańskiemu (KUL).

BIBLIOGRAFIA *

- AJDUKIEWICZ K., 1975, *Logika pragmatyczna*, Warszawa: PWN.
- AJDUKIEWICZ K., 1985, *Język i poznanie*, t. 1-2, Warszawa: PWN.
- BERAN O., KOLMAN V., KOREN L. (red.), 2018, *From Rules to Meaning: New Essays on Inferentialism*, New York–London: Routledge.
- BRANDOM R. B., 1994/1998, *Making It Explicit. Reasoning, Representing and Discursive Commitment*, Cambridge, Mass.–London, England: Harvard University Press.
- BRANDOM R. B., 1997, Replies, „Philosophy and Phenomenological Research” (numer specjalny o *Making It Explicit* Roberta B. Brandoma), 57 (1), s. 153-156.
- BRANDOM R. B., 2000/2001, *Articulating Reasons. An Introduction to Inferentialism*, Cambridge, Mass.–London, England: Harvard University Press.
- BRANDOM R. B., 2002a, *Explanatory vs. Expressive Deflationism About Truth*, w: *What is Truth?*, red. R. Schantz, Berlin–New York: Walter de Gruyter, s. 103-119.
- BRANDOM R. B., 2002b, *Pragmatics and Pragmatisms*, w: *Hilary Putnam. Pragmatism and Realism*, red. J. Conant, U. M. Żegleń, London–New York: Routledge, Taylor and Francis Group, s. 40-58.
- BRANDOM R. B., 2008, *Between Saying and Doing: Towards an Analytic Pragmatism*, Oxford–New York: Oxford University Press. Przekład polski: R. B. BRANDOM, *Między mówieniem a działaniem. W stronę analitycznego pragmatyzmu*, przeł. M. Gokieli, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN 2012.
- BRANDOM R. B., 2015, *From Empiricism to Expressivism: Brandom Reads Sellars*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- DUMMETT M., 1973, *Frege: Philosophy of Language*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- GOLDBERG S. C., 2015, *Assertion. On the Philosophical Significance of Assertoric Speech*, Oxford–New York: Oxford University Press.
- GROVER D. L., CAMP J. L., BELNAP L. D., 1975, *A Prosentential Theory of Truth*, „Philosophical Studies”, 27, s. 73-125.
- GUROVA L. (red), 2012, *Inference, Consequence, and Meaning: Perspectives on Inferentialism*, Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- KREMER M., 2010, *Representation or Inference. Must We Choose? Should We?*, w: WEISS, WANDERER 2010, s. 227-246.
- KUBLIKOWSKI R., 2019, *Inferencjalizm semantyczny Roberta B. Brandoma*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- LEWIS D., 1983, *Scorekeeping in a Language Game*, w: *Philosophical Papers*, t. 1, New York–Oxford: Oxford University Press, s. 233-249.
- LOEFFLER R., 2018, *Brandom*, Cambridge, England–Medford, Mass.: Polity Press.
- MACIASZEK J., 2007, *Holizm znaczeniowy Kazimierza Ajdukiewicza*, Łódź: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Humanistyczno-Ekonomicznej w Łodzi.
- PEREGRIN J., 2014, *Inferentialism: Why Rules Matter*, New York: Palgrave Macmillan.
- PUTNAM H., 1981, *Reason, Truth and History*, Cambridge: Cambridge University Press.

* Obszerną bibliografię na temat inferencjalizmu zob. w KUBLIKOWSKI 2019.

- PUTNAM H., 1983, *Realism and Reason. Philosophical Papers*, t. 3, Cambridge: Cambridge University Press.
- PUTNAM H., 1988, *Representation and Reality*, Cambridge, Mass.–London, England: A Bradford Book–The MIT Press.
- PUTNAM H., 1994, *Words and Life*, red. J. Conant, Cambridge, Mass.–London: Harvard University Press.
- PUTNAM H., 1998, *Wiele twarzy realizmu i inne eseje*, przeł. A. Grobler, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- PUTNAM H., 2013, *The Development of Externalist Semantics*, „Theoria”, 79, s. 192-203.
- SELLARS W., 1953/2007, *Inference and Meaning*, w: *In the Space of Reasons. Selected Essays of Wilfrid Sellars*, red. K. Scharp, R. B. Brandom, Cambridge, Mass.: Harvard University Press, s. 3-27.
- SELLARS W., 1956/1991, *Empiricism and the Philosophy of Mind*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press. Przekład polski: *Empiryzm a filozofia umysłu*, przeł. J. Gryz, w: *Empiryzm współczesny*, red. B. Stanosz, Warszawa: Wydawnictwa UW 1991, s. 173-257.
- STEKELER-WEITHOFER P. (red.), 2005, „Pragmatics and Cognition” (numer specjalny pt. *The Pragmatics of „Making it Explicit”: On Robert B. Brandom*), 13 (1).
- SZUBKA T., 2012, *Neopragmatyzm*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe UMK.
- WANDERER J., 2008, *Robert Brandom*, Montreal–Kingston: McGill-Queen’s University Press.
- WEISS B., WANDERER J. (red.), 2010, *Reading Brandom. „On Making It Explicit”*, London–New York: Routledge, Taylor and Francis Group.
- WISCHIN K. (red.), 2019, „Disputatio” (numer specjalny pt. *Linguistic and Rational Pragmatism: The Philosophies of Wittgenstein and Brandom*), 8 (9).
- WITTGENSTEIN L., 2000, *Dociekania Filozoficzne*, przeł. B. Wolniewicz, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- ZARĘBSKI T., 2013, *Neopragmatyzm Roberta B. Brandoma*, Kraków: Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas.